

Türk dünyasının nüfuzlu lideri

I MƏQALƏ

Bizim ailəimiz

16 il bundan əvvəl Naxçıvanda Türk Dövlətləri Təşkilatının əsası qoyulmuşdur. Bu, çox əhəmiyyətli siyasi hadisədir. Çünki türklər etnomədəni varlıq kimi təbiət-dən, tarixdən, İlahidən birlirlər. Ortaq qan, ruh, qəlb, ideya, mədəni dünya daşıyıcıları olduqlarını türk qövmi daim yaddaşında daşıyırmışdır.

Dünyanın dörd bir yanına türk mədəniyyətini yayan və dövlət quran insanlar başqalarına da çox faydalı dəyərlər öyrətmiş və onlara bəxş etmişlər.

Dünya tarixini sonradan saxtalaşdıranlar bu həqiqəti artıq gizlədə bilməyəcəklər və İç Moğoldan başlamış Avropa, Amerika, Afrikaya qədər geniş coğrafiyada “mədəniyyət passionarlığı”nın mayası olan Türk varlığının yenidən özünütdədiqini görəcəklər.

Türk Dövlətləri Təşkilatı indi bu prosesin tam mərkəzində yer alır. Onun başlıca motivəedici lokomotivinin Azərbaycan olması ayrıca mövzudur.

Naxçıvanda “siyasi zaman”ın həqiqət anı

2009-cu ildə prezidentlər – İlham Əliyev, Nursultan Nazarbayev, Kurmanbek Bakiyev və Abdullah Gül tərəfindən imzalanan “Türkdilli Ölkələrin Dövlət Başçıları IX Zirvə Toplantısının Naxçıvan Bəyannaməsi” tarixi rəkursda “siyasi zaman”ın həqiqət anıdır.

Dövlətçilik baxımından türk ölkələri üçün dönüş məqamıdır. Bu məqamın Azərbaycan qədim torpağı olan Naxçıvanda reallaşması isə ayrıca olaydır. Çünki faktiki olaraq, bu, Azərbaycan dövlətinin tarixi missiyasını davam etdirməsi nümunəsi idi. Bu missiyanın başlıca özəlliyi sülh, barış, birlik və birgə inkişafdan ibarətdir. Azərbaycan dövləti bu ənənəyə sadıq qalaraq, bütün türk dünyasını toparlamaq kursunun yeni mərhələsinə qədəm qoyurdu.

Azərbaycan Prezidenti paylaşımında həmin tarixi anı çox maraqlı məzmununda türk yaddaşının əbədlilik guşəsində rəmləşdirmişdir. İlham Əliyev paylaşımında yazmışdır: “3 Oktyabr Türk Dövlətlərinin Əməkdaşlıq Günüdür. Məhz bu gün 2009-cu ildə qədim Azərbaycan torpağı olan Naxçıvanda Türk Dövlətləri Təşkilatının əsası qoyulmuşdur. Bu əlamətdar gün münasibətilə Türk dünyasını səmimi-qəlbədən təbrik edirəm. Türk dünyası bizim ailəmizdir!”

Sonuncu tarixi mahiyyətli tezisdə – “Türk dünyası bizim ailəmizdir”, öncəki üç dərin anamlı fikrin tarixi, etnomədəni, ideya və siyasi mənalara bir semantik öztəqdimatda bənzərsiz ifadə edilmişdir. İzahı bizcə, maraqlıdır!

3 Oktyabr – Türk Dövlətlərinin Əməkdaşlıq Günü

Əməkdaşlıq günləri çoxdur. Ancaq türk dövlətlərinin müasir mərhələdə siyasi əməkdaşlığı günü ayrı böyük anlama malikdir. Son min ildə türk dövlətlərinin vahid siyasi təşkilatda əməkdaşlıq etdiyini xatırlayan varmı? Yaddaşda qalan nədir?

Tarixi türk coğrafiyasından Çingiz xan, Əmir Teymur, Nadir şah və başqa hünərli liderlərimiz qılıncı keçdilər. Fəth etdilər, öz qövmündən olanlar üçün göz yaş tökdülər, lakin siyasi birlik təşkilatı yaranmadı. Son bir neçə yüz ildə bu coğrafiyada öz dönmənin ən güclüləri sırasında yer alan iki türk imperiyası – Osmanlı və Səfəvi bir-biri ilə “qılınc dili”ndə danışdılar. Nəticə? Hər ikisi çökdü, birlik əvəzinə qarşıdurma yarandı, geniş türk coğrafiyası param-parça oldu!

Daha dərinlərə getməyə, çünki bizim üçün çətin ki, ürəkəcan mənzərə yaransın. Bir onu deyək ki, hələ də bu parçalanmalar

və qarşıdurmaların dövlət və cəmiyyət olaraq altını çəkirik.

İndi bu tarixi gerçəklərin “pəncərəsi”ndən Azərbaycan Prezidentinin “Türk Dövlətlərinin Əməkdaşlıq Günü” ifadəsini dərk etməyə çalışaq. Sanki tariximizin birliyini pozan qaranlıq səhifələrinə nur çilənir! Müjdə verilir. Adətimiz üzrə gözəydliliği verilir. Həm də bu, liderin xeyir-duasıdır! Türk dövlətləri uzun sürən fasilədən sonra dünyanın ən mürəkkəb dönmədə siyasi birliyə nail olurlar. Buna görə də dövlətçilik üçün bu, müqəddəs “Əməkdaşlıq Günü”dür.

Türk Dövlətləri Təşkilatının əsası - Azərbaycan torpağı Naxçıvan

Bu, ümumiyyətlə, möhtəşəm tarixi, siyasi, geosiyasi və dövləti anlamı olan vurgudur. Azərbaycan Prezidentinin bu tezis ifadə etməsi yalnız hadisənin faktoloji əsası ilə izah edilməməlidir. Bəli, real olaraq Naxçıvanda Zirvə toplantısı olmuşdur, orada Bəyannamə qəbul edilmişdir. Həmin Bəyannamə türk dövlətlərinin siyasi birliyinin təməlini təşkil etməkdədir. Bununla yanaşı, həmin fikrin tarixi, siyasi, geosiyasi və dövləti aspektlərdə anlamının ortağ mənası çox önəmlidir. Bu nə deməkdir?

Faktdır ki, türk dünyası ilə bağlı ideyaların böyük əksəriyyəti Azərbaycanda formalaşır və sonra digər türk topluslarına təbliğ və təşviq edilir. Görəsən, səbəbi nədir? Hansı səbəblərə görə, məhz Azərbaycan ideyaya passionar türk məkanındır? Bunun psixoloji, şüuri, tarixi, kultural, sosial təşkilatlanma özəlliyi mövcuddurmu? Bəli, mövcuddur!

Əgər dünyanın siyasi xəritəsinə türk qövminin yerləşdiyi və mövcud olduğu yerlərə coğrafi ilə yanaşı mədəni, toponim, yerləşmə xüsusiyyətləri, birgəyaşaman mədəni və etnik aspektlərinin münasibətləri, kollektiv varlığı ifadə edən rəmzlərin semantikasi, xalq yaradıcılığı və digər dəyərlər prizmasında ümumi mövqedən baxsaq, çox maraqlı mənzərə alınır.

Toponimlər

Birincisi, türklər mövcud olduqları hər məkanda (lokal və ya geniş) toponimlərini eynilə saxlamışlar. 300 ildən çox müddətdə (miladdan öncə 209-cu ildən Miladın 93-cü ilinə qədər) Hun imperiyası tərkibində olan Uzaq İç Moğolluğu (hazırda Çinin siyasi xəritəsi daxilindədir) indi Monqolustanda yaşayan moğollar “Öbrü Moğoloğlu” (rəsmi - Öbür Mongqul, Öbür Monggol) adlandırırlar.

Çingizxan imperiyasını 1209-cu ildə bu coğrafiyada qurmuşdur. “Öbrü Moğoloğlu” ərazisində yerləşən məskunlaşma və coğrafi adlar sırasında “Agsu”, “Yangı”, “Qırat”, “Bulaq Ad”, “Tümən”, “Qaraqax”, “Qaxqar”, “Yarkənd”, “Lap Nur”a rast gəlinir. Bunlar hazırda Uyğur Muxtar Vilayətində yerləşən və “Təklə-Məkan” adlanan coğrafiyadadır.

İkincisi, oxşar toponimlərə Mərkəzi Amerikada yerləşən Yükatan yarımadasında rast gəlinir. Həmin yarımada Abşeronun tam oxşarıdır. Toponimlər sırasında hətta “Turan” şəhəri də olmuşdur.

Üçüncüsü, Afrikada (Keniya və Uqanda sərhədlərində) “Türkan” xalqı yaşayır və onlar Xəzərin coğrafiyasına tam oxşar olan yerlərdə məskunlaşmışlar. “Türkan” adlı gölləri vardır və ora axan əsas çay “Türkqol” adlanır. Göl qapalı məkandır, okeana və başqa su hövzələrinə çıxışı yoxdur. Xeyli İç Moğolda olan “Təklə-Məkan”ı xatırladır.

Coğrafi yerləşimlərin özəlliyi

Dördüncüsü, coğrafi yerləşimlərin müqayisəsi göstərir ki, türklər adətən bizim Xəzər dənizinin quruluşuna oxşar dəniz hövzələrində məskunlaşmışlar. Bu, İç Moğolda, Mərkəzi Amerikada, Afrika-

da, Rusiyada (Baykal), indi Ermənistan adlanan yerdə (Göyçə gölü), Gürcüstanda (“Sülüklü” və ya “Armudlu gölü”) belədir.

Azərbaycan – türk enerjisinin qovuşma məkanı

Daha maraqlısı ondan ibarətdir ki, bütün bu əlamətlərin kompleks halında ən yaxşı ifadəsi Azərbaycanda mövcuddur. Azərbaycan sanki türk etnomədəni passionarlığının özünüyaratma enerjisinin toparlandığı məkandır. Tarix boyu bu məkan həm də ideya baxımından “qaynar yer” olmuşdur.

Kimlərsə, bu faktların ümumiləşdirilməsi və nəticə çıxarılması məntiqini qəbul etməyə bilər. Tam anlayışla qarşılayırıq. Lakin faktdır ki, həm ideya, həm də dövlət quruculuğunun tarixi dinamika-sı baxımından min illər boyu Azərbaycan ən aktiv məkanlardan biri olmuşdur. XX əsrin əvvəllərində türk xalqları içərisində ilk demokratik dövləti azərbaycanlılar yaratmışlar. Özü də ideya və məfkurə əsasında. Azərbaycan Demokratik Respublikası təsadüfən bu qarışıq yerdə meydana gəlməmişdir. Bu prosesin kökündə çox güclü ideya hərəkəti, müasir dövlət qurmaq passionarlığı dayanırdı.

Sonra azərbaycanlılar türk xalqları içərisində ilk dəfə olaraq “azərbaycançılıq” adlı məfkurə yaratdılar ki, tarixi, siyasi və ideoloji baxımdan inqilabi dəyişiklik idi. Çünki bu məfkurə ideya və ideologiya səviyyəsində türk xalqları sırasında ilk dəfə olaraq yurdsevərliyi dövlət qurmaq kontekstində vətənsəvərliyə və hər bir türk xalqının özünün müasir dövləti olması hədəfinə istiqamətləndirdi.

Bununla Ulu öndər Heydər Əliyev tariximizdə ilk dəfə olaraq türk xalqlarının ayrıca müstəqil güclü dövlət qurmaq əsasında siyasi birliyinin mümkünliyi ideyasını meydana gətirdi. Bu yanaşmanın təməl tezis “bir millət, iki dövlət”dən ibarətdir.

Vurğuladığımız özəlliklər bizcə, Azərbaycan Prezidentinin hansı anamlarda Türk dünyasının ailəmiz olduğu fikrinə qismən aydınlıq gətirir. Təbii ki, hər bir türk dövlətinin suverenliyinin təmini ilə bir ailənin üzvü olmağın məsuliyyəti arasında nisbətən düzgün müəyyən edilməsi ayrıca araşdırılmalı məsələ olduğunu qəbul etmək gərəkdir. Ancaq Azərbaycan Prezidentinin paylaşımının məntiqi işığında TDT-nin gücləndirilməsi və onun global geosiyasetdə bir təşkilat kimi layiqli mövqe tutması məsələsinə vurğu çox vacibdir.

Bu mövqedən Qəbələ Zirvəsi öncəsi İlham Əliyevin paylaşımındakı aşağıdakı fikirlər istiqamətverici rol oynamalıdır. Dövlət başçısı ifadə etmişdir: “Ötən 16 il ərzində təşkilatımız güclənmiş, dünya miqyasında böyük nüfuz qazanmış, sıralarımız genişlənməmişdir. Türk Dövlətləri Təşkilatı ölkələrimiz arasında siyasi, iqtisadi və humanitar sahələrdə əməkdaşlığın gücləndirilməsinə, Türk xalqları arasında həmrəyliyin daha da möhkəmlənməsinə böyük töhfə vermişdir. Azərbaycan Türk dünyasının birliyinin gücləndirilməsi istiqamətində səylərini bundan sonra da davam etdirəcək. Qardaşlığımız əbədidir”.

Məsələ hazırkı mərhələdə Türk dünyasına və xüsusilə Türk Dövlətləri Təşkilatının güclənməsinə mane olmaq istəyən dairələrin ideoloji və siyasi təxribatları prizmasında aktuallaşmışdır. Bu səbəbdən İlham Əliyevin təşkilatın inkişafı və onun fonunda qardaşlığımızın əbədi olması fikrini önə çəkməsi həm çağırış, həm də dəvətdir. Azərbaycan Prezidenti bunlarla yanaşı, əminliyini və qətiyyətini ifadə etmişdir!

(ardı var)

Füzuli QURBANOV,
XQ-nin analitiki,
fəlsəfə elmləri doktoru